

809
(9)

K 34/79 A. Mosehle

1-37*

A.S. Mosêhle

809(9)

A13/8/79

K34/79 O APR 1948

MONITOR

EXERCISE BOOK SKRYFBOEK

NAME NAAM N. J. V. Wammelo⁽⁹⁾

CLASS KLAS B. O. S. E. A

SCHOOL SKOOL _____

Manufactured by Monitor Stationery Manufacturers (Pty.) Ltd.

Registered No. 513/31.

"B"

Mlong aka! 7a xo romila olitoban
Tsa Bosa NO 12 Sidio xa ke Tsel-
ka v. Dea di Kuvivisa le xo xo Tlabisa
A e ke Puntla ^{gong} yaKa.
i. ~~phela!~~
HSM.

From, A.S. Mosehe
Tsatané School
op Malegale Store
P.O. Magnet Heights
via Lydenburg
25-3-48

To; The Government
Ethnologist
Dr N. J. V. Wammelo
P.O. Box 384
Pretoria
809 - v

1-37

K34/79

PP. 1-37

809 (9)

8/79 Mosehle

p!-37

rec. 1/4/48

~~Christ~~ "Infamy"

£ 1 = 3 = 0

$$\frac{28 \times 23}{60 \times 32} = \frac{1}{8} \cdot 335 \cdot x \cdot 37 \text{ pp} = 12 \frac{1}{2} \text{ pp typed}$$

809 Bosea

K34/79

1

Mosadi xe a belexe xa a dumelwe
xo ka tšwela ntle. o dula mo
ngwakong o a belexetšexo xo
ōna matsātšianyana xo fihla
xe Kalana ya ngwana ewelē
~~e tloxe mo mokhubung wa lesea~~
Lebaka la xe ale ka mo ntlong ele
motswetšai mo kxanfsi le yena xo
tšolotšwe mmutele (Morole) ka
tekanyo ya mothotwana; mo muteleng
xo bewa mafapoxa a ngwana xe a
fapoxile xaxolo mafapoxa a maso
a ngwana a a fapoxile xo xe a sa
tšō bēlēxwa ōna xa a lahlwe ka
kxorong pele xa xe lesea le ka
tšwela ntle. E tla re mohl a
lesea le welenz Kalana xwa tšwa
Kalana ya lahlwa mo moroleng
nang le mafapoxa a ngwana
morolle wa olelwa xo tle le mafapoxa
le Kalana tšā epelwa ka mo mafusi ka

809

K34/79

2

Moraxô xa ngwako o mosadi a
 belexetšê xo xo ôna. Mafapoxa a maso
 a xe ngwana a sa tšô belexwa le
 yona Kalana ya ngwana xa di
 thšollwe sethobolong di a êpêlwa
 mo lapeng ka mafuri. (SexoHong).
 Lebaka la xe motswetšê ale ka mo
 ngwaking wa pêlexêlô xa xwa
 dumelelwa xone mang le mang a ka
 tsena mo ngwaking xo yo bona
 motswetšê le lesea. xo dumelêšwe
 xo ka tsena ba eleng ba lapa le feela
 ba motswetšê a thešeng le bona xe
 e sale maima a dula nabo a
 ija nabô a e nwa meetsi nabo,
 xaxolo xo ilešwa ba eleng ba bafsa
 kkarêbê le lesoxana le mosadi wa
 mohloloxadi le moadi xe a itšeba
 xone o bone madi a kxwedi. xo
 dumelelwa feela ba eleng batsôfadi
 ba ba sa hlweng ba belexa xoba xo
 phela le monna dilaong. Bao ba dumelêšwe
 xo ka tsena mo ntlong la motswetšê

809

K34/79

3

Sefeswaneng sa tselana e kang ka
 fa ngwako o motswetsi a leng ka
 xo ona mo xo sona xo phetla
 lephoko, xoba taetsa ya mang le
 mang xore; ka fa xa xo tsewe xo
 motswetsi. Xona xe kalana e
 wele e lahlilwe ka xo epelwa xo
 tee le mafapexa a maso a bosea;
 xo thomexa modiro wa xo hutsa
 xore lesea le tswelle ntle, Xona
 xo nyakexa boya bya thswene ya
 Kgabo xoba letlalwanyana le le
 nnyane la ona mokopa wa Kgabo
 le lahlilwa mo lekopelong le a
 thsunywa xo oretswa leseanyana
 leo. ~~Xona~~ moraxo mmaxo lesea o
 a le tsea o dula le lona mo xare
 xa mojako wa ngwako o a
 belxetsa xo xo ona. Xwa tsewa
 sedibelwana xoba maetana xwa
 thselwa meetsi mo xo ona xwa
 nokelwa matlakala a mohlase o
~~utswane~~ Mmamabeli, maetana o wa

809

K34/79

4

bewa hloxoong ya motswetši a
 dutše fase mo mojakō wa nswakō
 a fere leseana la xaxwe xwa
 bitšwa mosadi yo a seng a ke a
 hwelwa ke leseana xoba a seng
 a ke a senyexelwa ke mpa ya
 boiana (xo folotsä) yena o tšea
 lefihlō o fihla matlakala a
 a leng ka mo moleteng xoba sedibelong
 a mohlare wa Mmamabêlê
 mpetšole mo xodimo xa hloxo ya
 motswetši o swarelletšai ke
 mosadi e meng wa motsōfadi.
 Xona xe a fihla xape le xape mo
 sedibelong xa tšwa mahulo a
 ntšexo ke a sešepa mahulo ke
 a matlakala a a mohlare o
 Mmamabêlê... xe o hlakane
 le meetši ōna a tla apara
 hloxo ya motswetši a rothela
 leseana mo melongwaneng le
 hloxwaneng le tumejaneng, la

809

K34/79

5

foxohlwa ka mahulo ao xo tee
 le yena mmaxo leseana. Modiro
 o o diwa e sale bošexo
 tsatsi le sa hlaba xoba ka
 merithi. xa o diwe moxare
 wa sekhalila. Xa modiro o
 wa xo fihlela lesea o
 fedile mmaxwe o tšea
 moetai o ya nokeny xo ya hlaba
 mmelle le xo xa meetai
 lebaka la xe a e ya nokeny
 mo tseleng xa a swanela xo
 ka ema xoba xo ema le motho
 e mong xo bolela nala, xa a
 bolele xoba xo boledišwa le
 xa e ka ba xo dumediša motho
 e mong yo a mo tsebang le xe
 e ka ba yo a sa mo tsebang
 xe a ka dumedišwa xoba xo
 boledišwa o swanetšo homola
 xo fihlela xe a tšua xo boa xo
 hlaba mmelle le mathomo moraxo
 xa xe a belexe

xe a buile nking xona o
 tla dula mo lapeng le bako
 bohle a thaba rabo. Ka xona
 mang le mang yo a ka ratang
 xo ka bona ngwana a ka no
 tla xo mmona le motswetsi xe
 a klapile mmelle ku a nking a
 klapile tsila tsa Pêlê go a
 ka no bolela le mang le mang
 yo a ratang xo bolelanae a
 ka bolela le xo thabanae
 ngwana aena o tla fepya mo
 lapeng a fepa le mmaxwe
 le bo mmaxwe moxolo.
 Xe ngwana a xola a fepexa e
 tlonge mo hianang kwedi ya
 mathomo e balamaxo. ya xe
 lisea le belexwe xona ngwana
 o a kumetswa a ka kumetswa
 le mmaxwe ka noshi xoba
 makxalaxwe xoba mo fepi
 xo kumetsa noba xo ukamela

ka mo tsebeny ya ngwana
wa re: Kurru mo ~~mo~~ weraxo
šole! O šupa Kxwedi ka monwana
o laetša lešana li, le xe lona
e sešū ya ba e ka bonang
selo. Mokuruetšo ke xore:

Kwedi ya mathomo ya xe leša
le belexwe: Ke motho a re:
"Ke Kxwedi ya mokuruetšo wa
ngwana e. Ke xore; ore;
Ke Kxwedi ya mathomo ya
ngwana e."

Lešana li xa ele lešana le
le sa babyeng le bonalang xore le
tlile (belexwe) ka libaka la thewanelo
le nonne xabotse xa le belexwe
Badimo kua mabitleng, kape xe e
xe ngwana yo a belexwe ka
thušo ya dihlase (meriana) xa a belexwe
badimo mabitleng, kape xe ele
ngwana yo batwadi ba sa Pheleng
ba hwelwa ke bana le yena xa a

809

K34/79

8

bevelwe badimo mabitleng,
 Eupya xe e ka ba ngwana yo a
 bonalang phokolo ya mmele xoba
 molwetšij, xoba xo bêtšwa ka
 Pelaêlo ya mabaka, xoba ngwana
 wa dhlare yo a bitšwang Ngwana
ngwako xoba ngwana yo batwadi
 ba phelang ba tlaxêlwa ke bana
 xona o bevelwa badimo kua
 mabitleng ka xo apewa xa
 byalwa xoba xo hlaba semiwa
 xomme nama ya jêlwa
 xona mabitleng, xo e byalwa
 bya nwelwa mo lebitleng la yo
 ba mmexelaxo ngwana yo.
 e ka ba mmaxo-moxolo lesea
 xoba Tataxo moxolo lesea.
 mmaxo ngwana xa ana tokêlo
 ya xo ya le ngwana mo xohle mo
 a yang, lesea xa le sedišwe
 mebila xoba xo nthêwa ka dipata
 mo xohle mo mmaxwe a yang o
 swanetšo mo amusa a mo tlaxêlê

809

K34/79

7

bafepi. Xe a e ya voken?
 Xoba kxonyeng xoba masemong?
 Xoba moxong mo eleng? Kxolê le
 Xalê o swanetšô motloxele le
 bafepi a tluxe a mo xopole.
 Mantšihla lebakeng? le kxōrōxō
 ya mapudi, xo tla xo mo amušā.
 Xa e le leeto le e ka bang mo
 motswadi a ka yang xo robala
 xona o tla thišā a leša xo ya
 ka bakala batšwetšī ka xe
 motšwetšī a sa ete. xo fihlela
 xe lešana le sepela ka dinao
 xona motswadi a ka etanae.

Thari

Thari ya ngwana e šoxwa
 ke malome a ngwana byale
 ka lekseswa la kaloxo ya
 maludi xa le e tšwa xo malome
 a moaloxi. Xe malome a leša
 a bešetšwe xone kxetsēdi ya xaxo
 o belexe. xona malome a leša li
 o tšea phōōkō xoba kapa o ya xo

hlabis'a motawetsi moraxo o
 tloxa le mokoapa o wa serui-
 wa se o ya xo s'oxa thari ya
 ngwana, xe a e s'oxile a e
 tlokhile o isa xo k'xetsedi xore
 e belere ngwana k'xetsedi eeng
 motlokolwaxwe Thari xa e
 alafime xa-e nyakelwe ngaka
 xo no nyakwa Serokholo se
 thulwa lesobana se tlemelwa
 mo tharing ka leralana la
 lekhole la lekeswa la tataxo
 leana li. Serokholo ke sehlare
 sa xo efa maduma a mantshi a
~~ka~~ thang mo leseaneng xape
 ke sehlare sa mphoikela le mola
 a lomang mo xo ba ba nyaner
 leralana la lekhole la tataxo
 ngwana ke sehlare sa xo
 thibela lehlats'o mo leseaneng
 le xore ngwana seke a ba le mola
 mola ke xe ngwana a ka felle are
 xo any'a a felle m'xato e e t'awa ka

809

K34/79

11

dinko xona ngwana o tla fele
a dupišwa leeralana le la lekhole
la tataxwe, xe ngwana a se na
malomeaxwe xona thari e ka tšwa
xo tataxo moxolo ngwana. Xe malome
a ngwana a huile xomme a na le
barwa bona ba ka emela modiro
wa tatabo xaxolo yo eleng morwa
e moxolo mo lapeng les, ka xe
elle yena moja lefa. Thari ya
ngwana xa e robale ntle xa e
aparwe xa e thselwe xa elle mo
lapeng. Xa ele ngwana wa ditšere
"Ngwana-nwakō" xoba ngwana yo
batšwadi ba phelang ba hwela ke
bana boseanyaneng yena o ditšere
thari ya thšwene le yona e šoxwa
ke malome a lešana le, eleng
Kxatšedi ya mmaxwe; mokxopa
o wa thšwene e sike ya bawwa
thšwene e e bolaitweny ka dimpya
xoba ka monō o mong, e be wa

K34/79

thšwene e bolailweng ka lewumu
 xe o tlōkera malome a ngwana
 le ba lelōko labo le ba lelōko le
 bo tataxo ngwana ba swanetšo
 ya kwa ditšabeng xa tsama yona
 thšwene, xomme e bolailwe ka
 lewumu, malome a ngwana a
 tšēi mokxopa xe e builwe a
 soxe thari ka ona.

Xo Hlapišwa xa ngwana
 ngwana o swanetšo hlapišwa
 xa bedi ka letšatši ke xone ka
 moswane moraxo xa dijo le ka
 mantšibua pell xa dijo tša xe
 re xa xo romala. xe a hlapiš
 o swanetšo tlōtšwa mmejana
 o ka makhura a a bitšwang
 makhura lefēhlo a hlakantšwexo
 le letsohu a thšitšweng lexapaneng
 la ona xoba pitsanyaneng e nyane e
 diretšweng modiro o wa xo lōta makhura
 makhura a tlolang ka ngwana xa

809

K34/79

13

dumelwa xo tlōla ka emong
 le e mong mo lapeng xobamotho
 feela. A dumelletswe xo ka
 tlōla ka mmaxwē le mofepi.
 makhura a xo tlōla xa ngwana
 xa xo nyakexa mehuta e mentšhi
 ya makhura xo nyakexa le xo
 ratexa feela makhura a lefēho ke
 xone. makhura a tšweleng maphing
 a dikxomo xe a ka hlohexa xo
 tla nyakexa makhura a Nku
 xa ele a Pudi le a Kobobe ona xa
 a nyakexa xa a tlotšē ngwana
 xa ele makhura a nama ya
 kxomo ōna a dumelletswe
 xo ka tlotšā ngwana mmele
 epya ōna a alafiwa ka xo
 hlakanywa le sehla se ba
 se kxopetšexo xo ngaka e eleng
 ngaka ya laba leo. ke xone ngaka
 e e swanetšeng xo ka biletšwa
 molwetši e mong le e mong wa letoko
 la lapa le la bo leelana xe a ka ba e

809

K34/79

14

bolwetšī, ngaka e bitwang
 modiši wa lapa leo ka mo e
 ka kxethwang ka monna wa
 lapa leo.

ngwana o hlapišetšwa mo sedibêlong
 se a hlapišeditšweng xo sona mo
 ola wa xo belexwa xa xaxwe
 sedibêlô se xa se xe meetse
 noheng, xa se thêlle metse a xo
 nwa, xa se dule xoba xo ka
 hlwa xoba xo robala mo xare xa
 lapa se dula fêla mo matšuding
 a ngwako o ngwana a robalang
 xo ôna xoba xo ka bewa ka mo
 xare xa ngwakô. Sedibêlô se
 xa se phêlle se dutšê ka maraxô
 ka mebla xa se bewa se swanetšô
 phêlla se ribexwa se ribullwa
 fêlla xa se ya xo hlapišetšwa ngwana
 xa se kukwe ka letsoo a tee
 xo a se kukang o tla se kuka ka
 xo se swara ka atla tšê pedi

809

K34/79

15

ngwana xa a hlapišwe ka meetsi
 a sediba, o hlapišwa ka meetsi
 a xewang nokeng e e elang. xaxolo
 xa e le ngwana wa mositsana xo a
 xanexa xo ka hlapišwa mmelle ka
 mehla ka meetsi a sediba
 meetsi a sediba a ka hlapišwa
 ngwana wa mošimanyana. Za e le
 mositsana xona o swanetšes
 alafiwa ke ngaka xo lokela xo ka
 hlapišwa ka meetsi a xewang
 sedibeng, lešanyane la mošimane
 lona le loketše xo ka hlapišwa
 ka meetsi a sediba le a noka
 ya moela ka ntle le
 kalafu ya ngaka.

ngwana xa a hlapišwe ka
 meetsi a a xakološitšeweng
 mollong o hlapišwa ka meetsi
 a tonyang xoba a rutšetše xo ka
 phiso ya letsatšis "Tumelo e re
 molloke sera xa o bapalelwe."

Xo Lešwa

ngwana xa a lešwe ke ba ba
 nyane o lešwa ke batsōfadi ka
 xo hwaetša ngwana a lešwa ka
 sekxopi, o lešwa boxobe byo bo
 hutšwetšwa ka meetse xoba
 ka mafsi bya dirwa byo bo
 se senyane xona ngwana a lešwa
 byona ka xo lekanyetšwa lebaka
 la boemo bya bosea bya xaxwe:
 ngwana xe mmawwe a na le
 mekxato e mentšhi xa a lešwe
 boxobe. O phela feela ka mafsi
 a mmawwe.

Xo Robatšwa

leseana le tswaetšwa xo tloxa
 bonanane ng xo robatšwa fase le
 seke la tswaela xo robala diropeng
 tša motswadi xoba mofepi. Xone e
 tle e re xe a otšela a robatšwe fase
 le xoxwaneng motswadi xoba mofepi e
 tle a kxone xo dira mediro e meng
 xa tswanelo xa laqa.

809

K34/79

17

Mofepi

Modiro wa mofepi ke xo hlokomela
 ngwana xe a robetše xore tše di sa
 lokang di seke tša mo loma xoba
 xama hlokefatsä le xo mo lonaša
 Ke xo diša ngwana xore a se wele
 mollong^{ka} xo mmelexa le xo mo homotša
 xe a lla. Mofepi o a hlophelwa
 batewading xe a fepilwe o a
 liboxwa xo a na moputas o
 o heilweng xore mofepi o tšiswa
 ka boka-boka sa xaxwe e tše
 xe a fepile ngwana xoba a ka
 fepa bana ba 2 xoba ba 3 xona
 xe a ka hlophelwa xo ya lapeng
 laba o a lokollwa a liboxwe
 ka se motwadi wa ngwana
 a ka bang naso. Pudi xoba kroma
 xa e ya a fepileng menyaxe e metšela
 a fepela motho o tše. Xona xape
 e tšone mollong ngwana yo a fepi-
 lweng ke fena a xodile e le mothepa xoba
 liboxana a nšala xoba a nšalwa

K34/79

xona o tla bitšwa xotla monyaneng
 xo ja dija tša monyaneng wa
 mofepya wa xaxwe. Xape mo
 Kxomong e ka hlabelwaxo modiro
 wa manyanya mofepi o na le
 seaba sa nama e bitšwang
 xone ke mabya wa thari xe a
 ka hlaelwa ke seaba o tla fiwa
 senwiwa mo monyaneng se se
 phelang e ka ba Pudi xoba nku ya
 bitšwa xone ke Mabya, xe a rata
 a ka e hlabelwa xone e jelwe mo
 monyaneng xoba xo ka e xapa ayo
 jela xaxaba xoba xo e ruwa
 fao xo tšwa matleng le thatong
 ya xaxwe. Le mo Balyalweng
 byo bo apletšweng monyaneng
 mofepi o na le seaba sa
 maeta wa byalwa le byona
 bo bitšwa xone ke mabya wa
 Thari.

809

K34/79

19

Xo amusa

xe mmaxo ngwana a sena
mekxato xa a amusetšwe ke e
mongi o tla phela ka xo apewa
dikxobe tša lewa la mabelê
thorô a phela ka xo ja lona lebaka
le leng le le leng xe a amusa ngwana
lewa la dikxobe tša mabele le dira
xone matswetši a šiše a kxollê
mekxato, xape xo thusa ngwana
bakeng sa phokolô ya mekxato
mo-xo mmaxwe, xo silwa bupi
bya mabelê thorô, xoba leha, ebe
bupi bya mathuma-thuma (matôka)
bo dubelwa moetaneng ka meetši
a burutha xone bo bidišwe e be
byo bo bodila, xe bo dilafile
ka byona xo apewa boxobjana
byo bo sesenyane bya motapa-tapa
byo bo bitšiwang lethiša ngwana
pele a anywa mmaxwe o lešwa
boxobjana byoo. ka moraxo mma-
-xwe aka mo amusa a hekatša

ka mekxatwana e fokolang mo xo
 mmaxwe. Mafsi a Kxomo le ona
 a dumelwa xo fepa ngwana yo
 mmaxwe a fokolang mekxato, eupya
 xa ngwana e sale leseana le lenyane
 kudu xo tla dumelwa xore a nošwe
 Mafsi a Kxomo e e sa tšwang xo
 tawala namane ya yona e sa leng
 libotlana. Xa ele mafsi a Kxomo
 e tswetšeng Kxale namane ya yona
 e šetšeng ele Leröle, leseana xa la
 dumelwa xo a nwa. Mafsi a Padi
 xa a nošwe leseana na le
 bolwetši bya sebiti.
 Batho xa ba amusetsane bana
 xa e se xe ele bana ba
 motho a tee ba beleve ka
 lebaka le tee xoba ba
 šiane ka lebaka la kxwed
 e tee mo pellexong xona
 ba ka amusetsana bana xa
 e mong a sena mekxato.

809

K34/79

21

ko dula xa ngwana.

Ngwana wa lešana xe a na le
 kwedi tše tharo (3) xe a belexwe
 o rutwa xo dula ka xo thexletšwa
 ka kobo. o bewa fase a thekxwe
 ke mofepi xoba mmakwe ka kobo
 ka dinya byalo ke xo mo tlwaetsa
 xoba xo mo ruta xo dula fase ka
 noši, xe a tlwaetsa xo dula yena
 ka noši o tla ithuta xo katana
 xo abula. ngwana o swanetš
 abula dikxwedi tše 3 ka kxwedi
 ya xo šupa o tla emišwa le xo
 tataedišwa ke bafepi xo mo ruta
 xo sepela. Lebaka le le botse la
 hswanilo le le raterang la xo sepela
 xa ngwana ke xe a na le kxwedi
 tše 9 xoba tše 8 ka ya 9 a tiša xo
 sepela; ngwana ya a ka seplang
 ka lebaka la kwedi tše 6 xa a
 retexe. xona ba tla nyaka lexane ba
 mo xaya ka fa dikxatong xore kxatō
 tše di baki a tle a šutwe xo sepela

809

K34/79

a upele a fetše kxedi ya xox šupa
 a sa abula kxweding ya 8. a thome
 xo sepela fas xo lukile xo a rētēxa
 Re re ngwana o tlosetše Madima.
 Ngwana yo a sepelang ka
 lebaka la kxwedi tše 6. xoba
 tše 5. o xaiwa ka mo fase xa
 dikxata xore; xe a ka sepela xo
 babe ka xe thsepelō ya ngwana
 ya byalo e sa rētēxe. ka xe
 ngwana yo byalo a bitšwa šhōla
 o hlola marumu xoba ~~xoba~~
 mošepelo o mobe wa bostwa
 xoba bohodue.
 Ngwana xe a abula xomme e
 rata hudu xo bapalela mollong
 xoba a rata xo tlwalala xo xōxa
 dišumula mo sebešong ngwana
 yo byalo o lablišwa molawa o o ka
 xore bafepi ba šhele ba mo swariša
 mollo le xo mo khuparediša maxalana
 a mollo xore a o boife.

809

K34/79

23

malwetši a byana

Dipong: Dipong ke xe ngwana a babya ke maahlō e sale leseanyane ona xa a alafiwe ka sekholo, a alafiwa fella ka xo tšea setšwarō sa mmaxwe "Thetō" ya omišwa mo molong ya re mola e fiša ngwana a xatšwa mo mablong le mo thakoring tšā maahlō.

Khubyana: Khubyana ke bolwetši bya ngwana xe a sa tšō belexwa, kalana e sa tšwa xo tloxa mo mokhubung. byana bo alafiwa ka xo phela motswadi a mo thšela mo mokhubyaneng ka letsoku le lehlakane xo le makhura a lefihlō. moraxo xwa nyakwa modu wa mokhale wa Molalanoxana wa Kxatliswa wa šilwa xoba lerole xwa nyakwa letlapa (Lefiikhana) le lexakabye la Phatlolwa thš etla ngwana a xaiwa ka zona dikoloxo xa mokhubyana, xwa

re mola madi a e tšwa mo xe
 xailweng xwa thšelwa lona leole
 la sehlare sa modu wa molalanoxa
 xwa-tlengwa ka letlalo la mosela
 wa Nku. Kalafis e byalo e dirwa
 ke basadi monna xa a alafe
 ngwana Khruyana. Sehlare sa
 modu wa Molalanoxa se epya
 ke bona basadi ka moxoma xoba
 thata ya nthla e hlokotšweng. Ka
 xe mosadi a sa sware "Mpha"
 ke xore: thapi ya xo epa dilare.

Hloxwana: Hloxwana ke bolwetš
 byo bong bya bana, ("Masea"),
 byona bo lemoxiwa ke motswadi
 ka xo bona xo mo thoxwaneng ya
 ngwana xo thohlomela le xe
 ngwana a fapoxa mafapoxa a
 matala a byalo ka byang byo totala
 xoba malilē a noka ^{xe} xo lemore
 xile byalo xona mmoxo ngwana

O tla nyaka modu wa moklare
 wa mojabela a o Kxatla dithsetla
 wa öna xe o omile o tla
 nyaka dithökölö tša dipela mo
 maweng a tšona a hlakanya le
 modu olo wa moklare a thšela
 lhekopelwaneng a oretša ngwana
 muši wa moklare wa mojabela
 xe o hlakane le dithökölö tša dipela
 o tla nokela lexala la mollo mo
 xo tšona muši wa tupa xona
 leseana la oretšwa a xona a
 tšea malilē a matala a noka
 a a hlattexa sebesong ka pitsana
 meitše a thšētšweng mo xo ona
 a fufula a thoxe a hlattola
 meitši a fola ya re mola ale
 bonutho a nosā ngwana
 xona hloxwana ya ngwana
 e a fola. modiro o o dirwa
 ke basadi Monna xa a alafe
 ngwana hloxwana. le xe a ka
 nyaka dihlang moalabi e tla ba mome

K34/79

"Ngwana yo a tšwang meêno a
Ka xodimo Pele".

Ngwana yo a tšwang meêno a
Ka xodimo pele, xa retere o bitšwa
sehlola. O hlôla thapang maxareng
a mmaxwê le tataxwê, xape xe
a ka lona e mong ngwana ka
meêno ge o etšâ mohlomong xe ba
ka lwa, ntho ya meêno a ngwana
mohuta o o xa e fole ka byakô.
Ngwana yo byalo xa a bolawe
o a fepya byale ka bana kamotô
eupya o bewa seka mo tsebeng
xa a phulwe lešôba la lengina
tsebeng mo xo phulang batho bohle
ena o. phulwa mo xodimo xa
tšêbê, xa a xwale lengina o
nokela thatana ya motlwa wa
mošwana mo lešobaneng le thutšwe
ma tšeng ya xaxwe ka xodimo.
Seo e ba taetšô ya xobane ngwana yo
o thomile xo tšwa meêno a xodimo
pele, seo e ba seka xo ba ba sa mo

809

K34/79

27

tseheng byaneng. ba tla mo tseba ka thoko
ja xaxwe Leqirwa.

Ngwana wa thšana
Ngwana wa sešana xe a
hwetswe ke mmaxwe o fepya ke
makholoaxwe xoba mamoxolo, xoba
mmanwane, xoba emong wa leloko
la bo tataxwe xe ba leloko la bo
mmaxwe ba ~~ke~~ se xona, mohlomong
ba huile bohle. ngwana yo o tla
fepya ka xo lešwa boxobe bya
kethasa, xoba maphi a xomo ya
tswetsi eseng e amušang namane
ya lerole. xe ba se na nayo ba
ka ya xo meloko xoba maxaxabo
bana ba leaxo, bo yo adingwa
Xomme xa ele mositana e tlore
xe a xedile mohlang a nyalwang
mong wa xomo ela e mo fepileng a
leboxwa ka namane ya setholi xa
ele mošimane e tlore mohlang a

xodileng a tšwetšê medirong xwa
 tšêwa se seng sa modiro wa diatla
 tšê xaxwe xwa leboxwa mong wa
 kxoma e mofepileng, e ka ba pudi
 ya tawetšê xoba nku ya tawetšê
 a leboxa letsweli la xaxwe. e
 tlare xape xe a xodile eke ngwana
 a tšwele mahlalaxading xe e ka xda
 ka mo xabo mmaxwe xona le kxarêbê
 yona e ya xo nyalwa e ba mosadi
 wa tataxo tšhuanana e, o tla
 seantlo sa moxolwane o tšile xo
 fêpa ngwana wa moxolwane, xe
 xo se motheba xo ka nyakiwa e
 mong lelokong la bo mmaxwe
 xone e be gena a tang seantlo
 a ka ba ngwana malome a sešwana
 se, xoba wa mmanšwana sone xoba
 wa mmamoxolo wa sone.
 sa nthse xona le seena sare.

Tšhuanana e na le matšêpê. Xe o ka
 xaklana le tšhuanana e ka, o seke wa mmutsiša wa
 re: tšhuanana ba xofleng! ore tšhuanana o ithileng

Nwana wa pele le wa mafelêlô

Ngwana wa pele xa ele lesoxana ohlophwa
 xone ke yena e tlang xo ba moja lefa
 ke xone diuniwa tšohle tšê eleng tsa tatarwe
 e tla ba tsá xaxwe le melato e beng
 ele ya tatarwe a e dirileng e tla lefya
 ke yena le basadi bohle ba e beng ele ba
 tatarwe ba tla hlokomêlwa ke yena
 le leina la tatarwe le maxwe a tla
 reelwa ke yena. Xa ele mositsana
 yena a tla reelwa mas'emo ohle
 a e beng ele a tatarwe le mmaxwe
 e ngwe a e aroxana le Kxaltsedi wa
 xaxwe wa mafelêlô wa lesoxana
 le yena mositsana ya wa mathomo o
 na ~~le~~ tokelo ya xo ka reela maina
 a batswadi tatarwe le mmaxwe
 mositsana wa mafelêlô yena o tšea
 dipitšá tšohle tšê e beng ele tsá
 batswadi le meetana yohle. xape le
 yena o na le tšwanelo ya xo rea maina
 a batswadi. Xa ele lesoxanyana la mafelêlô
 zena o tššwa xone: ke mošala-lapeng

809

K34/79

30

yena o humela menyakō le lapa le
dikaxo tšōhle tšā lapa le kxoro; le
yena o na le tōhēlo ya xo ka
reēla maina a batswadi.

Maina.

Ngwana xe e sale e monyane
o na le leina le le bitšwaxo
xone ke leina la byaana, leina
la byaana xa se le a reēlwaxo
e mong wa leloko, leina la
byaana lōna le ya ka dikaxo,
Mohlomong ngwana ka bēlēxwe
mohlang o xo. ~~relexo~~ Pula e
kxalo ya modupi, xona ngwana
eo a ka bitšwa xone ke mma-
modupi, xoha a belexwa mohlang
wa lehu le leng la motho emoxole
e a tsebaxele xaxo, byalo ka
kxošī, xona ngwana eo a ka bitšwa

Ka leina la xwe ke: Mmaleku.
 Byale ka mosadišo o belexwe
 ka 1918 ka bolwetši byola byo
 boxolo bya leku le lexolo la
 batho. leina la xaxwe la byana
 ke Mmaleku. Lehono xe a xodile
 o filwe leina la boxolo^{He} ni: Mmamase
re o reetswe leina la matxolo
emongšo o belexwe ka 1912 xe
 mo seleteng sa xabo xa Tisana xo
 be xo na le tlala e kxolo batho
 ba phela ka xo ja Letšila la
 mohlopi leina la xaxwe la byana
 ke Mmaletsila, lehono xe a
 xodile ke Letšebane o reetswe
 leina la Moxolwané, e mongwe
 sa leina la xaxwe la byana
 ke Mmamothšabō o belexwe
 lebakeng lela la ntara ela ya
Matêbêlê xe mono bopecti xothšakya
matêbêlê. Lehono xe a xodile
 ke Seipei. o reetswe leina la

809

K34/79

32

mmaaxwê. Maina a mabyalo
 le nro xo banna a xona maina
 a byaana a eleng a ditwaralô
 byall ka monna sô leina la
 byaana la xaxwe ke Rramarumu
 o belexwe lebakeng lela la
 mathomo a ntwa ya ^(Baengelane) Mabusu le
 Maisemane ka ngwaxa wa 1899
 lebono leina la xaxwe la ruri
 ke Matshe, o seetšwe leina
 la makxoloaxwê, eleng tataxo
 tataxwe. Xape e monq sô leina
 ke Makxoba o belexwe ka ntwa
 ya **Makxoba** ya ngwaxa wa
 1894 monq ke Malebôxô o belexwe
 ka ôna ngwaxa wa 1894 ka yona
 ntwa ya Malebôxô Maina a o
 ka moka xa ona mo bathong ba
 a bitšwa maina a byaana
 ye eleng Makxoba leina la
 xaxwe la bo xolo lebono ke
 Nkopodi o seetšwe leina la malomea.

yo eleng Malebōxō lehono o
 bitšwa Tananyane o reetšwe
 leina la Kramoxoloaxwe.
 Leina la byana xa le reirwa
 ngwana xa le kxobokanelwe
 xa le biletšwe meloko xoba xo
 direlwa monyanya. le na kxetha
 ke mmamaxo ngwana a bitše
 ngwana ka lona xona rena batho
 bohle re raple re na thwalla xo
 bitša ngwana ka lona. xape
 lona leina la byana xa se la
 semelō. le ka no fēlela mo xo yo
 a bitšwang ka lona lehono la
 trapa la fēla ya ba moka yo
 a ka mo neelelwang a kana
 a ba le la xaxwe la byana
 ka mo mmamaxwe a ka bonang
 ka xona le ka mo xo ka bang le
 tiraxalo e ngwe e ka direxang
 lebakeng la xo belexwa xaxaxwe.
 Xa ele leina la boxolo lona xale

fele, xape mohlantso xo reiwang lona
 xo bitšwa meloko le a akantšwana
 le reelwa ka xo swanela le xo
 lebanywa. xape le dirilwa monyama
 xo apeiwe byalwa xo hlabywe
 seruiwa. Lona leina la boxolo
 le na le semelō molokong wa bo
 lona. a mang maina a bitšwa
 xore: Ke maina a dintlatla ke
 xore: Maina a a sepelang ka
 batho ba basitsana (mohlala sō:
 Lesoxana mohlomong le ka tšwa
 bokxatla la tla la tšwa (nyala)
 Kxarebe mono Bapedi mohlomong
 ele Morwedi wa Schwati ka
 moraxo re mošitsana yo a nyetšwe
 ale bokxatla a ka ba le ngwana
 wa mošitrane yo a ka ratang xo
 xo reela leina la tataxwe ari:
 Ke Schwati. ka x e batho re tšeba
 ina la Schwati ele la Bapedi re
 re thoma xo le tšabexa xo le kwa
 Bokxatla re re: a leina le le tšwa ka

mo bokxatta phetolo e tla re:
 Ke la Nhatla; ke xore; le tšile
 ka mositsana fa bokxatta.

a mang maina a bitšwa a
 metlae. Byale ka mokhalabye
 šo leina la nnete la xaxwe
 ke Apetlabetle mokhalabye yo
 o be a rata byalwa ka kudu
 ka xona o be a fee are xe a
 thabile are: ke nna Mokxopu
 wa byalwa tataxo memarinyane
 ka mehla xe a nwell byala o
 phela a bollela ona mantšhi a
 a xore ke nna Mokxopu wa byalwa
 ka xona le batho ba thoma xo
 tlwaela xo mmitsša xore: Mokxopu
 ka moraxo ba bantšhi batho ba
 ba sa mo tsebeng xabotse ba
 mmitsša mokxopu byale ka xa-
 nke ke leina la xaxwe la borolo
 xa se leina la metlae, ka xo bitšwa
 ke bontšhi bya batho, xo tšilo ka

xe nke ke leina-lexolo la xaxwe
 ka xona le bana ba ba reetiwenq
 yena mokxalabyê yo ke bo mokxopu
 ka xo tuma xa leina le la
 metlae le bile le kokobeditšê
 maina-ina a mokxalabye yo

maina a byana le a metlae
 xa a lotwe a kana a lahlwa
 neng le neng. Leina le le lotwang
 ke la boxolo lone le tla lotwa
 xore bana baxaxo le ditloxolo
 ba fele ba le tseba ba le veila.
 Leina xa le veelwa ngwana xa
 le kxethwe eupyâ le ya ka xo
 lebana ka xe motho mang le mang
 mo llokong labo ana le ba a
 lebanexo nabo ngwana e moxolo
 o tla lebana le ba boxolo mo
 llokong e monyane a lebana le
 ba ba nyane mo llokong. ngwana
 e monyane o tla veelwa ba benyane le
 llokong la batwadi bohle tate le mmê

Leina xa le ka nêlwa ka Phosô
 ba barolo ba leloko ba lemoxa moraxo
 xore xa la reelwa ka tšbanyo e botse
 le a reollwa xo reive le le lebanexo
 theollô e e tšanyaka dihlatsê le
 ngaka xore e lešê ngwana yo sehlere
 se bitšwanq Bolebatšâ xore ngwana
 yo a le bale leina le la xo reollwa.
 Leina xa le laolwe xa le nyakelwe
 sehlere xa le nêlwa.

Xona le mohuta o mong wa:
 maina a a tumišekaxo xaxolo mo
 xo banna le basadi. Maina ao
 a bitšwa Dirêtô

	<u>Rêtô tšâ Banna!</u>		<u>Rêtô, tšâ Basadi</u>
1	Diqwato	⁶ Hlabirwa	⁵ Moxottadi
2	Phoxole	⁷ Morwaŋsi	² Pheladi
3	Kanyane	⁸ Xobêtsê	¹⁰ Moreteadi
4	Nape	⁹ Mamorei	¹¹ Moxašadi
5	Bauka	¹² Mmabyi	¹² Sebutsi
	Dimo	¹³ Marumu	¹³ na-readi
7	Phaahle	¹⁴ Malope	¹⁴ Šatadi

End.
 809